

CENTENÁRIUMOK A MAGYAR FÖLDTUDOMÁNYOK ÉLETÉBEN

A litoszférával, hidroszférával és atmoszférával foglalkozó tudományok művelői a múlt század közepe táján Európa független országaiban létrehozták alapvető intézményeiket. Egyetemi tanszékeket, kutató központokat vagy intézeteket, a közvélemény, ill. szakemberek érdeklődésének megfelelő tudományos társulatokat, továbbá folyóiratokat alapítottak.

Hazánkban a társadalmi-gazdasági fejlődés és nyomában a polgári nemzetállam kialakulása a századokig tartó török—német elnyomás következtében Nyugat-Európához viszonyítva megkésett. Az elbukott szabadságharcot követő abszolutizmus lezárásával, a kiegyezés után indult meg a termelőerők nagyobb arányú fejlődése. Ez megkövetelte az általános alpműveltség, de az arra épülő közép- és felsőfokú szakemberképzés biztosítását is. A korlátozottan, lassan kibontakozó önálló állami élet modern berendezkedésének szakemberigénye is szükségessé tette a felsőfokú tanintézetek gyarapítását. Fokozottan jelentkezett — éppen a termelőerők gyors ütemű fejlődése miatt — a természettudományok fejlesztésének igénye is.

A múlt század 60-as éveinek végén, 70-es éveinek elején keletkezett a földtudományoknak is néhány intézménye, melyek a közelmúltban adhattak számot, ill. napjainkban számolhatnak be az egy évszázad alatt elért eredményeikről.

1. Bár a Selmeczi Bányászati Akadémián már 1847 óta folyt ásvány-kőzettani-öslénytani oktatás, azzal, hogy SZABÓ JÓZSEF-et 1862-ben a budapesti tudományegyetem ásvány-földtani tanszékének vezetőjévé nevezik ki, a geológia az egyetemi oktatásban is méltó helyet szerzett magának.

2. A kiegyezés után is a bányászok jártak elől. A kohászokéval közös folyóiratuk — a *Bányászati és Kohászati Lapok* — 1867-ben indult. Ennek centenáriumára 1967. szept. 12-én nagyszabású jubileumi ünnepséget és nemzetközi szaklap-kiállítást rendeztek (1200 fő, több mint 200 külföldi részvételével). A bányászok a centenáriumon kissé már előre is tekintettek: 1970. ápr. 14-re, a Selmeczi Bányászati Akadémia felállításának 200. évfordulójára.

3. A magyar földtan az elmúlt évben ünnepelte legnagyobb intézménye fennállásának 100-ik évfordulóját. 1869. július 18-án alapították meg a *Magyar Állami* (akkor még királyi) *Földtani Intézetet*. A szerencsés döntés meghozatalában nagy szerepe volt a korábban megalakult (1848) Magyarhoni Földtani Társulatnak mint társadalmi erőnek. Az első igazgatónak, HANTKEN MIKSA bányamérnöknek, az öslénytani tanszék későbbi egyetemi professzorának jelölését barátai, SZABÓ JÓZSEF professzor és ZSIGMONDY VILMOS bányamérnök szorgalmazták.

A Magyar Állami Földtani Intézetet HANTKEN után olyan nagynevű geológusok igazgatták, mint BÖCKH JÁNOS, aki negyedszázados működése során meg-

érte az állandó székház felépítését, majd ID. LÓCZY LAJOS (11 évig), aki SZÉCHENYI BÉLA 1877—80-as közép-ázsiai expedíciójának geológus-geográfus szakembere és 1889-től a budapesti tudományegyetem egyetemes földrajzi tanszékének professzora volt. ID. LÓCZY LAJOS mint geológus és geográfus egyaránt nagyot alkotott. Gondoljunk csak arra a földtudományokban talán egyedülálló komplex munkára, amelyet a *Magyar Földrajzi Társaság Balaton Bizottsága A Balaton Tudományos Tanulmányozásának Eredményei* c. sorozatban jelentetett meg. Ebben a munkában LÓCZY-nak is oroszlánrésze volt és a 617 oldalas geológiai kötetben A Balaton környékének geológiája és morfológiája címmel élete fő művét alkotta.

A két világháború között az Intézet élén báró NOPCSA FERENC, komplex érdeklődésű őslénytanos, BÖCKH HUGÓ, majd ifj. LÓCZY LAJOS, mindketten a szénhidrogén kutatás szakemberei, állottak.

A második világháború után a magyar geológia kiváló képviselői egymást követve (SZALAY TIBOR, VIGH GYULA, VITÁLIS SÁNDOR, MAJZON LÁSZLÓ, BALOGH KÁLMÁN, ifj. NOSZKY JENŐ, KRETZOI MIKLÓS) viszonylag rövid ideig vezették az Intézetet. 1958-tól 1969-ig, a centenáriumi ünnepek befejeztéig, FÜLÖP JÓZSEF akad. lev. tag — a Központi Földtani Hivatal jelenlegi elnöke — volt a MÁFI igazgatója. A világos koncepciójú tudományos vezetés az Intézetet a magyar földtudományi kutatás igazi fellegrárává tette.

A Magyar Állami Földtani Intézetet alapító okmány kiállításának 100. évfordulója alkalmából (1969. júl. 18-án) a Magyar Tudományos Akadémián SZÁDE CZKY-KARDOSS ELEMÉR akadémikus, az MTA Föld- és Bányászati Tudományok Osztálya elnöke tartott megemlékező beszédet, majd FÜLÖP JÓZSEF igazgató értékelte az Intézet történelmi szerepét.* A MÁFI nagyszabású centenáriumi ünnepein (1969. IX. 3—19.) az UNESCO és a Nemzetközi Földtani Unió számos munkabizottsága tartotta szakülését a MÁFI szervezésében. A centenárium központi ünnepe az MTA-val közös rendezésben megtartott Kárpát—Balkán Geológiai Asszociáció V. Kongresszusa és a MÁFI munkásságának a bemutatása és méltatása volt.

4. 1870. XI. 9-én alapították a Magyarhoni Földtani Társulat tudományos folyóiratát, a *Földtani Közlönyt*, mely napjainkban ünnepelte 100. évfordulóját. Ez alkalommal a lap hasábjain NEMECZ ERNŐ társulati elnök és TASNÁDI KUBACSKA ANDRÁS méltatták az évforduló jelentőségét, a folyóiratnak a földtani tudományos eredmények közzétételében, a módszerek és tudományos irányzatok elterjesztésében játszott igen fontos szerepét.

Itt említjük meg, hogy a Magyar Hidrológiai Társaság is ez évben ünnepelhette a Földtani Közlönyből kivált önálló folyóirata, a *Hidrológiai Közlemények* kiadásának félévszázados évfordulóját.

5. 1870. ápr. 8-án alapították meg a *Meteorológiai és Földdelejtességi Magyar Királyi Központi Intézetet*, melynek mai jogutóda az atmoszféra kutatására, s időjárásunk előrejelzésére a *Magyar Meteorológiai Szolgálat*.

Az Intézet első igazgatója 1886-ig SCHENZL GUIDO volt. Az ő vezetése alatt a rendszeres megfigyeléseket folytató állomások száma megőszöröződött. 1890—1911-ig KONKOLY-THEGE MIKLÓS, a nagynevű csillagász-meteorológus az igazgató, aki az Intézetet végleges otthonhoz juttatja. Megindul az *Időjárás* c. havi folyóirat, sokrétűvé válik az észlelési munka, a nemzetközi kapcsolatok örvendetesen fejlődnek, és a megfigyelő állomások száma 1913-ban 1426-ra nő. Az

* 100 éves a Magyar Állami Földtani Intézet címmel külön könyvet jelentetett meg.

1913—27-es évek között igazgató RÓNA ZSIGMOND az észlelésnek és kutatásnak az első világháborút követő visszaesését minden szakmai kiválósága ellenére sem tudja ellensúlyozni. Hosszabb időszakot ölel fel RÉTHLY ANTAL igazgatósága (1934—48), aki a klimatológusok mellett több matematikus-fizikus képzettségű szakembert állított a meteorológia szolgálatába. Ez az irányzat erősödött az 50-es években megindult egyetemi meteorológus szakképzéssel is, mely egyben az 1950 óta DÉSI FRIGYES vezetése alatt gyorsan fejlődő Meteorológiai Intézet szakember utánpótlásának megoldását is jelentette. Azóta a fejlődés rohamos; új obszervatóriumok, észlelőhelyek, növekvő külföldi kapcsolatok, a helyi szakvélemény-kérélmek ugrásszerű emelkedése, javuló műszerezettség és újabban egy EMG—830 típusú számítógép üzembe állítása jelzik a megtett utat.

6. A magyar geográfia ünnepségeit az önálló tudományegyetemi földrajz-oktatás 100 éves jubileuma vezette be. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem földrajzi tanszékei 1970 novemberében emlékeztek meg az egyetemi földrajzi oktatás 100 évéről. LÁNG SÁNDOR egyetemi tanár méltatta a földrajz egyetemi oktatásának és tudományos művelésének fontosabb eredményeit és kiemelkedő képviselőit HUNFALVY JÁNOSTól id. LÓCZY LAJOSon és CHOLNOKY JENŐn keresztül a közelmúlt jeles képviselőiig (BULLA BÉLA, MENDÖL TIBOR, KÉZ ANDOR, KOCH FERENC, IRMÉDI MOLNÁR LÁSZLÓ stb.).

Közeledik a *Magyar Földrajzi Társaság* megalakulásának 100. évfordulója is. Ennek alkalmával nagyszabású nemzetközi program, a Nemzetközi Földrajzi Unió keretében az Európai Regionális Konferencia kerül megrendezésre a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával és több intézmény közreműködésével.

A magyar földrajztudomány 100 év alatt végzett, szerénytelenség nélkül is elismertnek mondható tevékenysége méltatására a centenáris ünnepségeken alkalmunk lesz visszatérni.

E sorokban ezúttal a Földdel foglalkozó, velünk rokon tudományok: a bányászat, geológia és meteorológia intézményeinek centenáriumait, születésnapjait, nevezetes évfordulóit üdvözljük, és kívánjuk, hogy az elkövetkezendő 100 években — velünk továbbra is együttműködve — az eddigiekhez hasonlóan hasznosan, tudományos megalapozottsággal szolgálják az egész magyar nép érdekeit.

PÉCSI M.—HAHN GY.—SOMOGYI S.